

Richard C. Vervoorn

Psalm 122

Na het overlijden van haar zoon Ephraïm maakte Christa Rosier bij 25 psalmen een schilderij. 24 psalmen vonden hun plaats in het prachtige boek Psalmenpalet. Om druktechnische reden moest er één afvallen. Dat werd Psalm 122. Voor allen die van Psalmenpalet genoten hebben of nog gaan genieten; hier Psalm 122 als nalezing of als voorproefje.

Psalm 122 begrijp je pas goed als je de twee voorgaande psalmen erbij betreft. Ze vormen samen een drieluk. Daarom kort iets over de eerste twee.

Psalm 120 – voor het vertrek – roepen in de ellende

De dichter moet wonen in Mesech en in de tenten van Kedar. Ten opzichte van Israël lag Mesech in het noorden en de tenten van Kedar stonden in het diepe zuiden. Daar kun je niet tegelijkertijd zijn. Het gaat om het gevoel van uit-landig-zijn temidden van je dorpsgenoten en je familie. Die behandelen je als vreemde met hun leugens en hun haat. In deze psalm komt de nood van buitenaf, van de mensen om haar heen. En in die nood roept de dichter tot haar God, die hier HEER wordt genoemd: 'Ik ben er bij' betekent dat. Wie tot Hem roept hoort hij.

Psalm 121 – de pelgrim op reis – onder zijn hoede

Hij heeft haar bevrijd. Ze mag op weg gaan. Weg uit Mesech op pelgrimsreis naar Jeruzalem. Maar ze ziet er als een berg tegenop. Wie zal mij helpen op deze zware tocht? Een andere pelgrim roept haar toe: 'Mijn hulp komt van de HEER, Hij zal ook voor jou de grond onder je voeten zijn. Hij waakt over je leven.' Hij waakt over je, van je gaan uit Mesech en

Inhoud

Meditatie

Richard C. Vervoorn

1

Van de redactie

3

Openbaringen 1, het jaar 2012 en de huidige bijbelwetenschap

Dr. H. Klink

3

Gedicht

4

Ds. L. Kievit in Putten (1945) (1)

Dr. B.J. Spruyt, Gouda

7

Een woord van

Johannes M. Vianney

Ik heb twee brieven gekregen die een zelfde krachtig geluid lieten horen. In de ene zei iemand dat ik een groot heilige ben, in de andere dat ik een bedrieger ben. De eerste typering past me op geen enkele manier. En de tweede raakt me op geen enkele manier. Voor God ben ik die ik ben en niets meer dan dat.

over je komen in Jeruzalem. Van nu, gedurende de hele reis en tot in eeuwigheid.' Dat laatste woord geeft aan Jeruzalem een gouden glans, door de contouren van Jeruzalem heen zien we het nieuwe Jeruzalem.

Psalm 122 – de aankomst – vreugde

Dan komt het moment van aankomst in de eeuwige stad van vrede. Tot haar blijde verwondering kun je wel zeggen. Je proeft de verbazing als ze zegt: "Verheugd was ik toen ik hoorde, we gaan naar het huis van de HEER." Ze had tot Hem geroepen in de ellende, en onder zijn hoede heeft ze de reis volbracht, en nu zou zij Hem zien, van aangezicht tot aangezicht. Tranen veranderen in vreugde.

Die vreugde is er in de eerste plaats omdat ze veilig is aangekomen, na de ellende, na de moeilijke reis is er de veilige aankomst. Na de pijn nu het geluk, dat alle pijn voorgoed verdrijft.

Die vreugde is er ook om Jeruzalem. Wat een prachtige stad. Wat maakt die een geweldige indruk op haar. Jeruzalem is gebouwd als een stad, die "wél samengevoegd" is. We horen van die woorden de echo, als Johannes in Openbaring 21 van het nieuwe Jeruzalem zegt: "Ze was mooi, als een bruid die zich mooi gemaakt heeft voor man en hem opwacht." Christa schildert Jeruzalem als een gouden stad en ook dat doet mij denken aan de beschrijvingen in Openbaring 21 en 22. De stad wekt vreugde niet alleen om haar uiterlijk. Nee, hier zetelt het gerecht, hier troont het huis van David. Hier is geen plaats voor iedereen die leugen koestert en er naar handelt, zoals in Mesech. Hier zijn geen mensen die oorlog willen. Hier is vrede, een vrede die alle verstand te boven gaat.

In de derde plaats is er ook de vreugde om de pelgrims die zijn voorgegaan. Je maakt die reis niet

alleen en je bent ook niet de eerste. In de vreugdezang zijn ook zij opgenomen. Niet alleen is Jeruzalem prachtig samengevoegd, hier komen ook de stammen van de HEER samen. Je proeft de verbondenheid en de betrokkenheid ook op elkaar.

Christa schildert de namen van de stammen van Israël rechts op het schilderij. Te beginnen met Ruben en dan Simeon en Levi, en dan Juda, enzovoort. Dat doet me denken aan een andere psalm, maar in de eerste plaats aan Openbaring 7. Johannes heeft een visioen, waarin hij hoort dat eerst de dienaren van God een zegel op het voorhoofd moet worden aangebracht. Waarom dat zegel? Om te zorgen dat de zon je overdag niet kan steken en bij nacht de maan je niet kan schaden, het redt je uit alle kwaad, want het is het zegel van de levende God. Dan *hoort* Johannes het getal van hen die het zegel droegen: honderdvierentwintigduizend. Dan worden ook de stammen van de HEER genoemd, één voor één te beginnen met Juda, twaalfduizend, dan twaalfduizend uit Ruben, twaalfduizend uit Gad, enzovoort. Dat is wel een andere volgorde dan Christa schildert. Dit is de volgorde van de stammen als ze ten strijde trokken. Dan ging Juda voorop. Deze stammen hebben nog strijd te leveren. Tegen zichzelf, tegen de wereld en tegen de duivel, zou Luther zeggen.

Ik zei Johannes *hoor* het getal van hen die het zegel droegen. Maar daarna *ziet* hij iets. Dat is een vorm die we op verschillende plekken in het boek Openbaring tegenkomen en dan gaat het twee keer over hetzelfde. Bijvoorbeeld in Openbaring 5 *hoort* Johannes dat de leeuw uit de stam van Juda, de telg van David de overwinning heeft behaald, en daarom mag hij de boekrol met de zeven zegels openen. Maar dan *ziet* hij een lam staan dat er uitziet alsof het geslacht is met zeven horens en zeven ogen.

Wat hij hoort en wat hij ziet is hetzelfde en verwijst naar Jezus Christus. Zo ook in Openbaring 7. Hij *hoort* het getal van de verzegelden: honderdvierentwintigduizend en hij *ziet* een onafzienbare menigte, die niet te tellen is, uit alle landen, volken, van elke stam en van elk taal. Dat is het heilige: al die getelden, de stammen van de HEER, die samenkomen in dat getal van volmaaktheid; zij zijn dezelfde als die onafzienbare menigte die niet te tellen is. Maar nu niet meer strijdend, maar aangekomen in de stad van vrede. Wie zijn dat? Het zijn degenen die komen uit de grote verdrukking, uit Mesech, en ze hebben hun kleren witgewassen in het bloed van het lam.

Van dat heilige gewaagt ook die andere psalm, Psalm 87: 'Welk volk ook, het is hier geboren... Bij de namen van de volken schrijft de HEER: "Dit volk

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dr. R. Fernhout, Ds. L.J. Geluk, Drs. H.J. Lam en Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 25,50 per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

Van de redactie,

Bestuur en de redactie van *Ecclesia* wensen de lezers een heel goed een gezegend 2012 toe. In dit eerste nummer van het nieuwe jaar zijn er wat *Ecclesia* betreft de nodige veranderingen te melden.

De heer T. van Es heeft te kennen gegeven liever niet langer te willen behoren bij de 'vaste medewerkers'. We zeggen hem veel dank voor de bijdragen, met name over Hermann Friedrich Kohlbrugge, over wie hij, ook al vanwege de enorme boekenschat die hij over hem bezit, zoveel te berde weet te brengen.

Een volgende verandering betreft de eindredactie van ons blad. Medio 2011 gaf ds. L.J. Geluk te kennen dat hij gezien zijn leeftijd zijn mede-eindredacteurschap begin 2012 wilde beëindigen. Vijftien jaar lang heeft ds. Geluk mede zorg gedragen voor het eindresultaat van ons blad. We zijn hem daar zeer erkentelijk voor en willen hem daarvoor hartelijk dankzeggen. Zijn grote trouw en accuratesse droegen onmiskenbaar bij aan de zorgvuldige uitgave van *Ecclesia*.

Een en ander betekent dat de eindredactie nu alleen bij ondergetekende rust. Toch is dit gelukkig niet helemaal het geval. Naast het bestuur kent de 'Vereniging van Vrienden van dr. H.F. Kohlbrugge' ook een redactiecommissie waarmee overleg is over het te voeren beleid. Ook ds. Geluk maakt daar deel van uit. Hij heeft te kennen gegeven dat hij bereid is tot advies en hulp als dat nodig is. Dat geldt ook voor de andere commissieleden. We zijn dankbaar dat ook enkelen uit de lezerskring voor de correctie van artikelen hun medewerking hebben toegezegd.

De redactie en het bestuur zijn dankbaar dat de uitgave van ons blad jaar op jaar doorgang vindt. God zegene ons blad, ook in 2012, zoals Hij dat gedaan heeft in de meer dan honderd jaar dat *Kerkbladje/Ecclesia* verschijnt.

Aan het begin van het jaar wijs ik de lezers nog op de datum van de Conferentie. Deze zal dit jaar DV plaatsvinden op zaterdag 2 juni in Vianen. In het volgende nummer zal de inhoudsopgave staan van het jaar 2011.

Ik sluit met het oog op het nieuwe jaar af met een citaat van Kohlbrugge: "U kunt u wel eens verblijden door eraan te denken: Eenmaal breekt tóch de dag aan, en niemand weet, wanneer hij zal aanbreken; dan komt de Here Jezus Christus op de wolken des hemels en dan brengt Hij de zielen van alle gezaligden en de engelen mee en roept: "Gij doden staat op en komt voor mijn rechterstoel!" (...) Is er één dag, die die dag evenaart?"

Dr. H. Klink, Hoornaar

is hier geboren." Is het een wonder dat die pelgrims zingen en dansen? Is het een wonder dat deze pelgrim verheugd is? Ook zij is geteld. Ook haar naam is geschreven op de boekrol van de HEER. Ook zij hoort bij de onafzienbare menigte, die niet te tellen is.

Dat gun je toch aan iedereen? Daar eindigt Psalm 122 mee. Het daalt weer af van het nieuwe Jeruzalem naar het aardse. De psalm vraagt om vrede voor dit Jeruza-

lem, want in dit Jeruzalem is dat niet vanzelfsprekend. En dat vraag je omwille verwanten en vrienden. Omwille van de mensen om wie je geeft. Die jou misschien het gevoel geven dat je woont in Mesech, maar die je ook graag ontmoet als pelgrim en uiteindelijk op de bestemming in de stad van vrede.

* Richard C. Vervoorn is Nederlands Gereformeerd predikant te Maastricht en blogt op luxetdies.nl

Openbaringen 1, het jaar 2012 en de huidige bijbelwetenschap

Johannes, Patmos, Efeze

Onlangs kwam mij een reisfolder onder ogen waarin veel te lezen viel over het eiland Patmos. Het ligt in de Egeïsche Zee, niet ver van het huidige Turkije. Op een

van de foto's was het belangrijkste deel van het eiland vanuit een bepaalde gezichtshoek te zien: hoog boven veel wit gekalkte huizen, die samen een dorpje vormen, toort een grote burcht van grijze bakstenen. De burcht

is een klooster, dat in de Middeleeuwen gebouwd werd. De witte huizen zorgen ervoor dat het eiland uit de verte te zien is. Het zonlicht dat erdoor weerkaatst wordt tegen de vaak hemelsblauwe lucht en boven de diepblauwe zee, geeft het eiland zijn charme.

Die charme bezat het zeker niet in de tijd dat de apostel Johannes er verbleef. Keizer Domitianus (81 - 96 na Chr.) had hem erheen verbannen. Domitianus was een van de eerste keizers die zich uitdrukkelijk afficheerde als een god. Daardoor kwam hij in conflict met de christelijke gemeente. Een van de belangrijkste vertegenwoordigers van die gemeente was de apostel Johannes, die inmiddels 90 jaar oud was. Het moet heel wat geweest zijn voor hem om op dit eiland – een soort Robbeneiland bij Zuid-Afrika – te verblijven. Het was een onherbergzaam oord, met nauwelijks inwoners, onvruchtbaar, kaal, naar. Veel moet er door de oude man heengegaan zijn, wanneer hij over de zee in noordoostelijke richting stuurde, waar Efeze lag.

Efeze was een brandpunt geworden van het christelijke geloof. Johannes had er jaren de kerk van Christus gediend. Van de apostelen was alleen hij over gebleven. Het was al dertig jaar geleden dat Paulus en Petrus (samen met hem de pilaren van de kerk) gestorven waren. Nu moest die kerk het ook zonder hem stellen. Hoe lang zou hij, mocht hij ooit terugkeren, nog te leven hebben? Zou de kerk van Christus het volhouden, als ze straks zonder hem door de tijd moest – een tijd die vooralsnog gekenmerkt zou zijn door vervolgingen! Het is duidelijk dat het schip van de kerk door zware stormen heen moest gaan en in nieuw vaarwater terecht zou komen.

Anno 2012

Anno 2012 kunnen wij de apostel in zijn zorgen wel begrijpen. Wat verheugend is, is dat het christendom wereldwijd van alle religies het snelst groeit, zeker in het verre oosten en in Afrika. Maar het stuit op veel tegenstand en moet op meerdere plaatsen in de wereld door zwaar weer gaan. De afgelopen week liet *Open Doors* een persbericht uitgaan waarin te lezen stond in welke landen christenen het zwaarst vervolgd worden. Na Noord-Korea waren dat Afghanistan, Somalië, Iran. Ook Saudi-Arabië, Irak en Egypte werden genoemd. Grote zorgen zijn er over de landen waar de zogenaamde Arabische Lente zijn intrede heeft gedaan. Regelmatig valt te horen hoe in bijvoorbeeld in Egypte de koptische christenen geweld wordt aangedaan. En wat te denken van Nigeria? En in Europa – ook in ons eigen land – gaat de secularisatie onverminderd door. We komen er allemaal mee in aanraking, soms in onze eigen huiskamers. Zorgen genoeg.

A EN Ω

Lucas II 49

Het mooiste werk: Grieks in het eerste jaar.
Het Griekse alfabet staat op het bord.
'Kijk, kinderen : dat is een kandelaar.
Maak dat de Omega gaaf getrokken wordt.'

Behoed dit eerst beginnen voor gevaar:
dat niet het werk, nauwelijks ontkiemd, verdort.
– Zie, als het buiten vroege lente wordt,
liggen de kleine Griekse bijbels klaar.

Pasen: een jongen leest met heldere stem
van Jezus, twaalf jaar, in Jeruzalem;
en hoe hij voor de schriftgeleerden las.

En elk kind in de luisterende klas
begrijpt het vragend: 'Wist gij niet?' van Hem,
die in de dingen van zijn Vader was.

Ida Gerhardt

(*Sonnetten van een leraar*, 1951)

In dat opzicht kunnen we naast de apostel Johannes op het eiland Patmos gaan staan. De grote vraag daarbij is desalniettemin of wij óók meemaken wat hem op dit eiland overkwam – of wij evenals hij visionair ingestelde christenen zijn?

Als een Mensenzoon

Johannes vertelt wat hem op het eiland overkwam. Op 'de dag des Heren' stond hij op het strand en hoorde achter zich het geluid als van een enorme waterval. Zich omkerend zag hij iemand als een Mensenzoon, met een glorie en een majesteit, die zo overweldigend waren dat hij als dood voor de voeten van deze Zoon des mensen neerviel. Jaren geleden had hij na de Opstanding al iets gezien van de glorie van Christus. Mattheus schrijft over de ontmoetingen van Christus met de discipelen en tekent op dat zijn laatste woorden waren dat Hem alle macht gegeven was in de hemel en op de aarde. Niet voor niets lezen we dat de discipelen, toen Hij dichterbij kwam, voor Hem neervielen en Hem aanbaden (Matth. 28).

Iets soortgelijks lezen we hier. De allure van Christus klinkt door in de beschrijving die Johannes van Hem geeft: ogen als een vuurvlam en zijn haar als witte wol en uit zijn mond een scherp zwaard, in zijn

hand sterren en voeten van gloeiend koper. Zijn hele voorkomen is als de zon die op zijn felst schijnt! Wat een allure! De glorie van destijds in Galilea viel in het niet bij hoe Johannes Hem hier ziet!

Het was nodig!

En dat was nodig! Niet alleen voor Johannes, misschien nog meer voor de gemeenten aan wie hij zijn visioen mee zou delen. Met het oog op hen liet Christus zich zien – met het oog op de christenen van toen. Zij hadden dit visionaire zien nodig om te volharden in het geloof! Natuurlijk kenden ze het geloof wel. Alleen in het zware weer dat zij ondervonden, hadden ze niet genoeg aan het abc ervan. Hun situatie vroeg om méér. Dit méér hield in dat zij Christus in zijn opperste glorie zouden zien, als degene die troonde hoog boven de macht van de keizer en van de geschiedenis-machten. Alleen zo zouden ze visionair ingestelde christenen worden.

Dit laatste houdt in dat zij de omstandigheden waarin zij verkeerden in een ander licht zouden gaan zien. Voor en na het visioen waren de feiten voor Johannes en de gemeenten in zekere zin nog hetzelfde: de apostel was nog op Patmos en de gemeente werd nog bedreigd. Maar deze feiten werden vanuit een ander perspectief gezien: in het licht van de Zoon des mensen, die de geschiedenis leidt en die de feiten zou veranderen.

De *apocalyps* (dat letterlijk betekent ‘openbaring’, ‘onthulling’) aan Johannes vergunt ons een blik achter de coulissen, zelfs tot in de hemel. En daaruit blijkt dat vanuit de hemel alles ingezet wordt om de gemeente van Christus in de tijd te bewaren tot op het moment dat het hemelse Jeruzalem zichtbaar wordt en met de kerk ook heel de geschapen werkelijkheid gebracht zal worden in het Koninkrijk van God.

Deze troost, die opengaat bij het zien van de Zoon des mensen, was zo overweldigend dat Johannes’ hart het nauwelijks kon verdragen. Pas nadat Christus hem de hand opgelegd had en gezegd had “Vrees niet”, kwam hij enigszins tot zichzelf en kon hij het adembenemende van wat hem overkwam enigszins plaatsen. Typerend daarbij is dat Christus zichzelf aanduidt als “de Eerste en de Laatste, die dood geweest is en die leeft.” Achter deze naam gaat een geweldige belofte schuil: Jezus is onaantastbaar voor de dood en wat Hij begonnen is, zal Hij ook – in zijn majesteit – tot voltooiing brengen. Bovendien eigent Christus zich al enigermate de namen toe die God voor zichzelf gebruikt in de inleidende verzen van de Openbaringen, waar Hij zegt dat Hij de Alfa is en de Omega, het Begin en het Einde. Christus zegt hier dat Hij de Eerste is en de

Laatste. Hij deelt in de macht van God zelf en gebruikt dezelfde typering als God, om in het laatste hoofdstuk zichzelf het Begin en het Einde te noemen, de Eerste en de Laatste. Dán, als alles volbracht is, zal blijken hoe Hij volledig één is met de Vader.

Visionaire christenen

Als wij onze situatie enigermate kunnen vergelijken met die van de gemeente ten tijde van Johannes is het de vraag of wij Christus ook zó kennen. Of blijven wij staan bij het abc van het christelijke geloof? Als dat zo is, lopen we gevaar. Het is het risico waarop de schrijver aan de Hebreëen wijst: u hebt nog een kindersmaak – en bent nog niet toe aan het eten van volwassenen, terwijl u qua (geloofs)leeftijd daar allang aan toe hoort te zijn. Dat zegt de schrijver uit bezorgdheid – hij ziet dat veel christenen in moeilijke tijden het geloof loslaten. Ze zijn tegen die moeilijkheden niet bestand, ze kennen Christus niet als de Eerste en de Laatste, de Alfa en de Omega, degene die wat Hij begint ook tot een einde brengt. Ze kennen Hem niet als degene die alle macht heeft gekregen – de *Pantocrator*.

Ook vandaag de dag is er reden voor dezelfde zorg. De gemeente is in de laatste eeuwen in ruw vaarwater terecht gekomen en het schip van de kerk ligt er haveloos bij. Wat valt ervan te verwachten? Veel christenen vluchten achter de dijken van traditionalisme, van een herhalen van wat men gewend is, anderen zoeken het bij de moderne, vaak jonge dominee, die nog gelooft in de zaak van de kerk en die zich weet te bedienen van social media, twittert, op hyves zit, aan een triathlon meedoet en zo de moderne mensen denkt te bereiken – met dezelfde boodschap als de traditioneel ingestelde christenen, alleen in een populair jasje. Verder zijn er – het worden er steeds minder – die meedeinen op de golven van de tijdgeest en die vinden wat iedereen vindt – modern ingestelde predikanten en gemeenteleden die nog vasthouden aan de idealen van de jaren zestig en zeventig toen het Evangelie socialistisch vertaald werd. En overal vindt men mensen die het oprecht menen, die trouw willen zijn, maar die zich in deze wereld meer en meer voelen als schapen zonder herder, zonder kompas en zonder doel terwijl ze niet helemaal kunnen plaatsen waarom dit zo is.

En dit is onnodig! Als wij maar in staat zouden zijn tot iets, waar Johannes zijn openbaring voor ontvangen en geschreven heeft: tot het zien van de glorie van Christus!

Wat de moderne tijd ons óók brengt

Welnu, meer dan ooit is er vandaag de dag aandacht om daar in de gemeente aandacht voor te vragen. Want het aanbreken van de moderne tijd in de 19^e eeuw is voor de kerk van Christus niet alleen nadelig geweest: er is in de loop van de afgelopen eeuwen in de westerse wereld een historisch zintuig ontwikkeld dat in de eeuwen daarvoor zó niet bekend was. Daar komt bij dat dankzij de kolonisatie van het Midden-Oosten en de terugkeer van het Joodse volk naar Palestina geleerden in die streken hun (archeologisch) werk konden doen. Daardoor is de studie van het Oude en Nieuwe Testament enorm verrijkt. Juist na de Tweede Wereldoorlog is er door beide genoemde factoren veel meer aandacht gekomen voor het cruciale tijdvak dat 'de intertestamentaire tijd' wordt genoemd. In die tijd kwamen de vragen van de wereldgeschiedenis prominent naar voren. Vooral het Joodse volk zag zich ertegenover geplaatst! Vandaar dat in die tijd de zogenaamde apocalyptische literatuur geschreven werd, een voortzetting van de profeten en van de wijsheidsliteratuur, maar met een eigen cachet, omdat men rekening hield met het uiteindelijke ingrijpen van God in de geschiedenis, dat het einde ervan zou inluiden! Mede door de vondsten in Qumran (1948) en in andere grotten viel er nog meer licht op die intertestamentaire periode. Ook de Septuaginta werd herontdekt, de Griekse vertaling van het Oude Testament die in de intertestamentaire tijd tot stand kwam!

En mede door bestudering van die tijd wordt onze kennis van het Evangelie en de reikwijdte van het Evangelie buitengewoon verrijkt, waardoor de christelijke gemeente in staat gesteld wordt, zich iets van het visionaire van Johannes eigen te maken!

Welke studies verschenen...

Voorwaarde is wel dat de gemeente er tenminste mee in aanraking gebracht wordt! Want dat kan alleen als predikanten en studenten met wat uit de bijbelwetenschappen wordt aangereikt, vertrouwd raken en dit naar de gemeente toe 'vertalen'. En zij hebben die mogelijkheid! Niet in het minst omdat in onze taal iemand als dr. W. Aalders zich jarenlang op dit gebied bewogen heeft en dat vooral in de laatste jaren van zijn leven. Toen was het alsof ook deze negentigjarige voorzager dat de kerk in moeilijk vaarwater zou komen en schreef hij zijn boeken over de apocalyptische Christus.

In diezelfde tijd was iemand als Martin Hengel onvermoeibaar bezig om het terrein van de bijbelwetenschap te verbinden met het orthodoxe christelijke geloof, vooral waar het de intertestamentaire tijd

betreft. Onvermoeibaar – door het schrijven van zijn eigen talrijke boeken, door het stimuleren van begaafde studenten, het beleggen van symposia en studieavonden en door in samenspraak met de heer Siebeck een reeks te beginnen bij uitgeverij *Mohr Siebeck* van wetenschappelijke studies op het gebied van het Nieuwe Testament waarin de studieresultaten aan de man gebracht konden worden. Met deze reeks (*Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament*) werd begonnen in de jaren 80 van de vorige eeuw. Nu ruim dertig jaar later zijn er zo'n 300 studies verschenen, waarvan een flink deel meer dan de moeite waard is.*

... en waarom ze van belang zijn

Al zulke werken van trouwe gelovigen die ook bijbelgeleerden zijn, brengen teweeg wat Martin Hengel eens noemde 'eine Annäherung' een 'dichterbij komen' bij de centrale boodschap van het NT. Zij onderstrepen en geven historisch inzicht in wat het NT zegt: Het Koninkrijk der hemelen is in Christus nabij gekomen, als Evangelie, als heilstijding, als wending in de geschiedenis. En de gelovige wordt in deze wending meegenomen en ziet in het licht van Christus het Koninkrijk oplichten en ervaart zo met Johannes iets van de diepste troost van het Evangelie: "Ik ben de Eerste en de Laatste en zie Ik ben dood geweest en leef tot in eeuwigheid en Ik heb de sleutels van de dood en van het dodenrijk." Niets kan Hem stuiten in zijn werk: Hij is present in de geschiedenis en wat Hij begon, voleindigt Hij. In dat licht mogen wij het jaar 2012 ingaan en mogen we met Paulus zeggen: "wij dan hebben altijd goede moed." En evenals Johannes mogen wij, als wij de troost van het Evangelie doorgeven aan de gemeente weten: "wij zijn (nota bene: wat een onderscheiding!) "medearbeiders van God" (2 Korinthiërs 3: 9), d.w.z. bouwers aan Zijn Koninkrijk!

Dr. H. Klink, Hoornaar

Noot

* Recent zijn in deze serie meerdere boeken verschenen over ondermeer de Septuaginta. Ik noem er drie. De bekende bijbelgeleerde en taalkundige Immanuel Tov schreef over de Hebreeuwse bijbel, de Griekse bijbel (Septuaginta) en de rollen van Qumran in zijn boek *Hebrew Bible, Greek Bible and Qumran*. Een ander boek bevat lezingen uit 2008 ter gelegenheid van themadagen die in Wuppertal aan de Septuaginta gewijd werden (*Die Septuaginta – Texte, Theologien, Einflüsse*). In het boek *Die Septuaginta und das neue Testament*, vindt de lezer voordrachten die gehouden zijn tijdens een symposium in 2009 in Tübingen

over ondermeer de betekenis van de Septuaginta voor het vroege christendom. Hierin staan twee artikelen over het begrip *Pantocrator*, de Almachtige, dat we tegenkomen in Openbaringen 1 en dat in de apocriefe boeken van de Septuaginta, die geschreven werden in de intertestamentaire periode, werd gebruikt. De artikelen verduidelijken veel, evenals een voordracht over het woordje *ktizein*, dat 'scheppen' betekent en waarvan ook gezegd moet worden dat het in de intertestamentaire wereld door de Grieks-sprekende Joden gebruikt ging worden.

In de bundel uit 2008 gaat Adrian Schenker in op de vraag wat de directe aanleiding en de eigenlijke bedoeling is geweest van de vertaling van het OT in het Grieks. Zijn conclusies zijn zo belangrijk dat ze onlangs in het woord vooraf van een ander belangrijk werk geciteerd werden. Ik bedoel de onlangs uitgekomen verklarende teksten bij de eerste Duitse uitgave van de Septuaginta die een goed jaar geleden verscheen! (*Septuaginta Deutsch, Erläuterungen und Kommentare*, 2 Bände, Stuttgart 2011)

Ds. L. Kievit in Putten (1945) (1)*

De razzia die het Veluwe dorp Putten in oktober 1944 zo heeft geschonden en ontredde, is een van de meest tragische gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog. Het verzet pleegde in de nacht van zaterdag 30 september op zondag 1 oktober 1944 een aanslag op een passerende auto met Duitse militairen. Eén Duitse officier kwam daarbij om het leven. De Duitsers namen diezelfde nacht nog wraak door Putten te omsingelen en daarna meedogenloze vergeldingsmaatregelen te treffen. Ruim honderd woningen werden in brand gestoken, zes mannen en een jonge vrouw doodgeschoten, en 660 mannen werden vanuit de hervormde Oude Kerk afgevoerd naar het concentratiekamp Neuengamme, waarvandaan zij naar verschillende andere kampen werden getransporteerd. Na de oorlog, die voor Putten op 18 april 1945 eindigde, keerden slechts 48 mannen naar Putten terug, van wie er vijf kort daarna alsnog overleden. Het dorp rouwde om 552 doden, en telde 308 weduwen en 667 weeskinderen. Hoe hun mannen en vaders aan hun einde waren gekomen, wisten de nabestaanden vaak niet eens. 'Er is zoveel geleden in Putten, dat achterbleef na de oorlog als een dorp van weduwen', schreef ds. J. T. Doornenbal. 'Als een akker is Putten geploegd geworden' (*Overpeinzingen van een pelgrim*, 3^e dr., 1995, p. 276).

Putten was een hervormd dorp. Tachtig procent van de bevolking behoorde tot de Nederlandse Hervormde Kerk, de Christelijk-Historische Unie was er de grootste partij. In oktober 1944 was de hervormde gemeente vacant. Ds. C. B. Holland (1878-1948) had zich in 1930 aan de gemeente verbonden, en was in mei 1944 (tegen zijn zin) met emeritaat gegaan. Hij bleef hulpprediker maar kreeg lange tijd geen opvolger. Holland stond op 10 mei 1945, Hemelvaartsdag, voor de zware opgave om een eerste dodenlijst met 187 namen in een halfduistere dorpskerk voor te lezen aan

een wanhopige schare die sinds 1 oktober 1944 niets meer over het lot van de weggevoerden had vernomen. In de dagen daarna bezocht hij vele families en gezinnen, tot het hem fysiek te zwaar werd en hij in de herfst van 1945 zijn hulppredikerschap om gezondheidsredenen moest neerleggen.

Putten had inmiddels een nieuwe herder en leraar gekregen in de persoon van ds. Leendert Kievit (1918-1990), die in augustus 1945 door zijn vader, ds. Izaak Kievit, aan de gemeente was verbonden. Kievit jr. kwam van Schoonrewoerd. Enkele jaren na het overlijden van ds. Holland verscheen er een bundel preken van hem in druk, met een voorwoord van ds. L. Kievit. Hij prees zijn voorganger daarin als een man wiens uitspraken 'even kras als raak' waren geweest, 'zonder iemand te sparen en recht op de man af. Zijn woorden hadden het gewicht der waarheid en nooit zwichtte hij voor menselijke weerstand.' Ds. Holland had voor het Woord gebeeft en uit dat Woord geleefd (*Licht en leiding*, 1950).

L. Kievit (1918-1990) zal voor vele lezers van *Ecclesia* geen onbekende zijn. Bij zijn overlijden hebben dr. W. Aalders en dr. M. Verduin hem in deze kolommen met sympathie en waardering herdacht. Verduin haalde vooral de levendige, reformatorische prediking van Kievit naar voren, waarbij de 'trouw van God in de geslachten' centraal stond en de hoorders 'zonder omhaal van woorden oog in oog werden gezet met Christus.' Kievit was een belezen theoloog met een uitzonderlijk taalgevoel, en tegelijk een 'man met een diepe pastorale bewogenheid.' Aalders tekende hem als een 'fijnzinnig en artistiek mens, meer een man van de meditatie dan van de polemieken.' Hij was ook, schreef Aalders, 'de man uit Baarn', de gentleman uit het oude villadorp, 'de uitwonende, weggetrokken uit de idylle van zijn jeugd, uit zijns vaders huis, uit zijn land en maatschappij.'

Zijn vader Izaäk Kievit (1887-1954) was vanaf 1923 tot aan zijn emeritaat in 1952 predikant in Baarn en was een grote in het kerkelijke Israël. Hij had eigenlijk, als professor Hugo Visscher zijn zin had gekregen, moeten promoveren op de relatie tussen de filosoof René Descartes (1596-1650) en de gereformeerde theologie, en als hij dat had gedaan had Kievit sr. zijn grote gaven van hoofd en hart ongetwijfeld op een leerstoel kwijt gekund. Maar hij werd predikant. Wel heeft hij in Baarn jarenlang een *contio* geleid, waarbij hij theologische lezingen verzorgde voor een groep jonge predikanten die daar voor de rest van hun leven door gevormd zijn. Die kring was ontstaan doordat Kievit jr. en zijn jeugdvriend P. C. (Piet) Kuiper, de later zo beroemd geworden psychiater, als Utrechtse studenten vrienden mee naar huis namen om met Kievit sr. over tal van onderwerpen van gedachten te wisselen. Als gymnasiasten hadden Kievit jr. en Kuiper al onder leiding van Kievit sr. het werk van de filosoof Immanuël Kant gelezen, en als student in de geneeskunde (psychiatrie) heeft Kuiper meer dan eens bijdragen aan de bijeenkomsten geleverd over onderwerpen op het raakvlak van psychologie en theologie.

Tot de bezoekers van de maandelijkse Baarnse *contio's* behoorde ook de bekende, reeds genoemde ds. J. T. Doornenbal (1909-1975). Hij beschouwde zich als een geestelijke zoon van ds. I. Kievit en was levenslang bevriend met ds. L. Kievit, die hij vooral bewonderde om zijn manier van preken. Nadat hij de preek had gehoord waarmee Kievit jr. ds. C. Balke in 1956 als zendingspredikant bevestigde, schreef Doornenbal: 'zoals hij 't kan, kan niemand het, zo fris en levendig en tegelijk zo zuiver. Mijn oude, dorre hart wordt altijd verkwikt onder zijn woord en verwarmd door het vuur van zijn geest. Hij weet de dingen zo treffend te zeggen en zo helemaal op zijn eigen manier: "Vader Balke heeft vier zoons, en hij moet er minstens één afstaan. God heeft maar één Zoon en Hij gaf Hem ..."' (*Pastorale pennevruchten*, 1994, pp. 38-39).

Maar goed, dit is allemaal gezegd en geschreven over de man ds. Kievit, die na zijn periode in Putten (1945-1952) nog predikant is geweest in Woerden, opnieuw Putten, Leiden en Gouda. Toen hij zich in augustus 1945 aan de gemeente van Putten verbond, was Kievit een jonge man, 27 jaar oud, en stond hij voor de taak een getraumatiseerde gemeente en gemeenschap te troosten en te leiden door de verkondiging van het Woord van God. Hoe kun je in die situatie het heil en de troost van het Evangelie uitdragen, zonder de genade door clichés en dooddoeners goedkoop te

maken? Jaren later erkende Kievit in een interview met het opinieweekblad *De Tijd* (6 januari 1978) dat hij het er erg moeilijk mee had gehad. 'Ik moet eerlijk zeggen: ik had er natuurlijk geen woorden voor. Het is onmogelijk in die omstandigheden aan te komen met: het zal wel ergens goed voor zijn, je zult het wel verdienen hebben, of: na regen komt zonneschijn. Het worden allemaal banaliteiten.' Velen vonden in Putten steun in hun geloof in God, zoals ook de weggevoerde Puttenaren die hadden gevonden. 'Eén overlevende zei: Je had in het kamp maar één keus: je moest je vasthouden aan God of aan het prikkeldraad.' Maar er waren ook Puttenaren die met hun vuist op tafel sloegen en met de kerk braken. Kievits eigen dienstmeisje verliet de kamer wanneer Kievit uit de Bijbel begon voor te lezen. 'Ze had een broer verloren en zei: "dat kan ik niet meer horen dominee".' Voor Kievit zelf was het 'een worsteling' geweest. Dat gold niet alleen de herdenkingsdiensten die hij in oktober 1945 moest leiden, zo kort na zijn bevestiging in Putten, maar ook de jaren daarna, toen hij iedere avond om zeven uur via eenzelfde route door het dorp liep om de vaderloze kinderen naar binnen en naar bed te sturen. Bovendien moest hij natuurlijk pastorale bezoeken afleggen aan vrouwen die hun man en/of hun zoons hadden verloren. Zijn 'verschrikkelijkste ervaring', de ontmoeting die de diepste indruk op hem maakte, was een huisbezoek dat hij samen met een ouderling aflegde. (Kievit heeft niet alleen in *De Tijd* van dit voorval verhaald, maar ook in een herdenkingstoespraak die hij op 2 oktober 1984 in Putten heeft gehouden en die in *De Waarheidsvriend* van 11 oktober 1984 is gepubliceerd). De naam van die ouderling was Dirk Schuitemaker en hij had zijn twee zoons verloren, Cornelis van 20 jaar oud en Gerrit van 22 jaar oud. Bij de onthulling van het standbeeld van de vrouw van Putten op 1 oktober 1949 was deze Schuitemaker voorgesteld aan koningin Juliana, die hem had gevraagd hoe hij door zoveel leed had kunnen doorkomen. Schuitemaker had geantwoord dat hij dat nooit had gekund wanneer hij niet had geweten dat God de Heere Zijn toevlucht en troost was geweest. Om daar in liefde tegenover de getroffen koningin de vraag aan toe te voegen of zij daar nu zelf ook iets van mocht kennen.

Met deze man ging Kievit op huisbezoek.

Dr. B.J. Spruyt, Gouda

*N.a.v. M. G. M. Mudde, *Een goede raad en een grote troost. Onderzoek naar de preken van ds. L. Kievit na de Puttense razzia (1945-1952)*.